
Bütyköshátú ormányos

Herpes porcellus (LACORDAIRE, 1863)

Védelmi kategória: Nem szerepel a Természetvédelmi Világszövetség (IUCN) által felállított, a veszélyeztetett fajokat tartalmazó listán. Magyarországon 2001 óta *védett*, pénzben kifejezett értéke 50 000 Ft.

A faj életvitele: A bütyköshátú ormányos 6–8 mm hosszú, gömbölyded, érdes felületű bogár. Testét pizskosszürke bevonat fedi, amely lekopás esetén felfedi a bogár fekete alapszínét. Homlokán kétoldalt egy-egy erőteljes szemölcs látható. Az előhát elülső harmadának oldalán szintén egy-egy, csaknem vízszintesen álló, a csúcsuk felé nem szélesedő szarvacska található, míg a felület többi részét sűrűn elhelyezkedő, magas szemölcsök borítják. Az előhát korongján két pár, a csúcsuk felé erősen kiszélesedő szarvacska figyelhető meg: az első pár az elülső szegélynél, a második pedig a középvonal előtt helyezkedik el. A szárnyfedőkön oldalanként három-három nagy bütyöksor húzódik, a köztük lévő közterecskéken ritkábban elhelyezkedő kisebb szemölcsök találhatók, felületük egyébként sima.

Oligofág faj, fő tápláléknövényei a borágófélék családjába tartoznak. Magyarországon az elsődleges gazdanövénye a báránypirosító, de megfigyelték terjőke kígyószisz, közönséges ebnyelvűfű és esetenként homoki vértő fajokon is. Az imágók egész évben aktívak lehetnek, extrém hideget is elviselnek, akár a hótakaró alatt is túlélnek. Párzás és peterakás már februárban megkezdődhet, fő szezonja azonban márciustól április közepéig tart, amit az időjárás erősen befolyásol. A lárvák néhány nap után kelnek ki, és főként a növények hajtásain táplálkoznak, majd kokont készítenek a levelek között vagy a hajtások elágazásaiban. A kifejlett nemzedék májusban rajzik, a nyári forróságban nagy részük a talajban, gyökérzónában vonul diapauzába, de egyesek a levelek közé húzódva is átvészeltetik a forró, száraz időszakot. Ősszel és télen újra aktív egyedek jelenhetnek meg, amelyek a hideg beálltával a levélrózsákban telnek át. A magyar futrinka valószínűsíthetően fogyasztja a faj egyedeit.

Elterjedés és állomány nagyság: Populációi jelentősen felaprózódtak, hazai előfordulása Pest és Bács-Kiskun vármegyére korlátozódik, ahol a Duna–Tisza közti homokhátság szinte teljes területén megtalálható, kivéve Csongrád vármegyét és a homokhátságot övező, illetve az attól távolabb eső homokterületek nagy részét. Más alföldi és dombvidéki élőhelyeken nem mutatható ki. Az elmúlt évtizedekben a populációszerkezet mozaikossá vált, a nagyobb, összefüggő füves területeken még jelentős egyedszámban él, a kisebb, elszigetelt állományok viszont leromlottak és gyorsan kipusztulhatnak. Korábban összefüggő elterjedésű volt, jelenleg erősen mozaikos. Néhány populációja (pl. Táborfalva, Tázlár, Bócsa-Bugac) jelenleg még nagy egyedszámú és nem tekinthető közvetlenül veszélyeztetettnek, ugyanakkor a kisebb, elszigetelt állományok fennmaradása kritikussá vált.

Veszélyeztető tényezők: Két fő veszélyeztető folyamat a túllegeltetés és a szukcesszió, amelyek közvetve a gazdanövény visszaszorulásához vagy eltűnéséhez vezetnek. A báránypirosító nem viseli el a taposást és a túlzott legeltetést, a növényállomány gyorsan kipusztul, emiatt a bogár populációja is eltűnik az érintett élőhelyről. A gazdanövény újraterjedése gyors lehet, de a bütyköshátú ormányos területfoglalása nagyon lassú – akár évtizedekbe is telhet, főleg, ha nincsenek a környéken a faj menedékhelyei (refugium). A túllegeltetett, mozaikos élőhelyeken a bogár már nem talál megfelelő számú gazdanövényt, ezért szaporodása sikertelen. A szukcesszió során a homokpusztagyep záródik, cserjésedik, a báránypirosító kiszorul, ami ugyancsak a populációk megszűnését okozza.

A bűtyköshátú ormányosbogár hazai ormányosbogár-faunánk különleges tagja, melynek életmódját és élőhelyét sokáig homály fedte (© Bérces Sándor)

A megőrzés érdekében szükséges és ajánlott tevékenységek: A legfontosabb természetvédelmi feladat a báránypirosító-populációk védelme, legeltetés mértékének szabályozása, taposás mérséklése, valamint a túlzott záródás megakadályozása a homoki gyepek aktív kezelésével. A legeltetés intenzitásának meghatározásakor figyelembe kell venni, hogy a báránypirosító csak mérsékelt terheltségű gyepekben képes stabil állományt fenntartani, ezért a legelési nyomás a 0,3–0,5 állategység/ha értéket ne haladja meg, és a legérzékenyebb tavaszi időszakban – február végétől április közepéig, a párzási és peterakási szezonban – a legfontosabb gazdanövény-foltokat lehetőség szerint ki kell zárni a legeltetésből. A homoki gyepek kezelése során a bogár ismert előfordulási helyein a mechanikai beavatkozásokat, – tárcsázás és a talajlazítás – el kell kerülni, mivel a lárvákat és a nyári diapauzában lévő imágókat közvetlenül veszélyeztetik. Az öszszefüggő homokpusztagyep-foltok fenntartása és ahol lehetséges, a szomszédos, degradált gyepterületek helyreállítása azért is sürgető feladat, mert a bűtyköshátú ormányos természetes terjedési képessége rendkívül korlátozott, és az izolált populációk genetikai elszegényedése belátható időn belül kipusztuláshoz vezethet. Gyors gazdanövény-helyreállítás esetén a faj mesterséges visszatelepítése szükséges lehet, mivel természetes úton történő betelepülése nagyon lassú folyamat. A populációk monitorozása elengedhetetlen, különösen a kis élőhelyfoltokban fennmaradt, izolált állományok esetében. Natura 2000 területeken a fenntartási tervekbe célszerű, hogy bekerüljenek a gazdanövények fenntartását elősegítő gyepterkezelési gyakorlatok. A természetvédelmi intézkedések sikerességét rendszeres felmérésekkel kell nyomon követni, a kritikus populációméret alatt a faj fenntartása mesterséges beavatkozást igényelhet.

Ajánlott irodalom: SZÉNÁSI 2018, ANONIMUS 2024

SZÉNÁSI VALENTIN & BÉRCES SÁNDOR